

Hulp geboden: argumenten, ervaringen en praktische wenken bij het scheppen van nestgelegenheid voor de Oeverzwaluw (*Riparia riparia*)

Jan Glas, Jan-Willem Hermans & Pierre Maréchal

De Oeverzwaluw (*Riparia riparia*) komt in diverse ondersoorten voor in Eurazië en Noord-Amerika. Met name in onze streken gaat het met deze vogelsoort niet goed. Veel populaties van West-Europa gaan achteruit. In Nederland is deze zwaluw sinds 28 november 1985 opgenomen in een 'Nationale lijst van met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende vogelsoorten' (Braks 1985). De bedoeling van deze lijst is dat onderzoek en werkzaamheden nodig voor de bescherming en beheer van de opgenomen soorten worden bevorderd. In dit specifieke geval kunnen vrijwilligers en gemeentelijke overheden een belangrijke rol in de bedoelde activiteiten spelen.

Algemeen

Het zal menigeen verbazen dat zo'n kleine vogelsoort (± 12 cm), vrijwel zonder speciale aanpassingen, in staat is om broedholen te graven van, naar gelang de mogelijkheden, zo'n 35 cm tot ongeveer 2 meter diepte. Aan het eind van de nestpijp bevindt zich een nestruimte waarin een nest wordt gemaakt en de eieren worden uitgebroed. Doorgaans moet de bodem waarin wordt gegraven zacht zijn maar zeker ook niet te los.

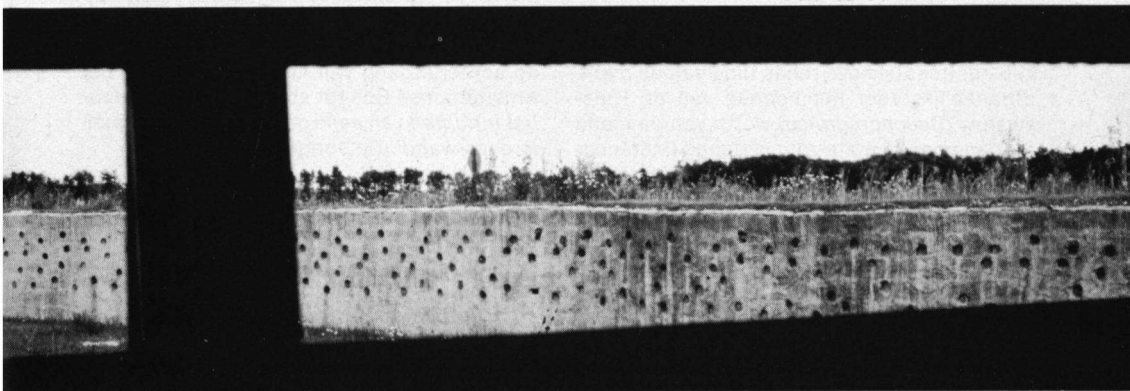
De holte wordt door beide partners gegraven. De mannetjes zouden de diepere gangen graven (Rijksinstituut voor Natuurbeheer 1983). De identificatie van de beide seksen is echter niet gemakkelijk, zodat daarover moeilijk een uitspraak kan worden gedaan. Het komt dikwijls voor dat een paartje verscheidene holen graaft vóórdat het vrouwtje definitief haar eitjes legt (Storsberg 1968). Dit kan worden veroorzaakt door het niet voldoen van de desbetreffende lokatie aan de vogeleisen. Daarbij valt te denken aan obstakels in de bodem

(wortels, stenen, schelpen, gaas, het bemoeilijken van graafwerk door vegetatie), het nog niet legrijp zijn van het vrouwtje of het ontbreken van voldoende stimulans door kolonienegenoten. Het is bijvoorbeeld opvallend dat Oeverzwaluwen per kolonie dikwijls het broeden op een zodanig tijdstip aanvangen dat als gevolg hiervan synchronisatie ontstaat in het uitkomen en het uitvliegen van de jongen. Andere vogels uit de kolonie graven soms mee aan de nestpijp. Een op natuurlijke wijze gegraven nestgang is enigszins ovaal van vorm, loopt een beetje omhoog en de opening heeft een doorsnede variërend van vijf tot ongeveer tien centimeter. De nestpijp en het nest kunnen in enkele dagen klaarzijn. Naar mate het seizoen vordert, stijgt doorgaans het aantal nestpijpen (Braaksma et al 1956).

Een aspect dat menige waarnemer tot de verbeelding spreekt, is het feilloos invliegen in de nestgang door deze Zandzwaluw-tjes. De meeste vogels zijn trouw aan hun broedloka-

De door de Vogelwacht Uden en Omstreken ingerichte oeverzwaluwwand gezien vanuit de schuilhut.

Foto naar dia van J.-W. Hermans.

tie. Een deel van van jongen, met name bij beperkte broedmogelijkheden, zoekt elders naar geschikte broedplaatsen. Het is mede daarom zinvol om kunstwallen in de directe omgeving van bestaande kolonies in te richten. Dit gedrag van de Oeverzwaluwen is in feite een zinvolle overlevingsstrategie. Onder natuurlijke omstandigheden zullen oevers en wallen eroderen. Hun nestlokatie is daarom doorgaans van tijdelijk aard. Aanvankelijk worden de jongen door een van de ouders gevoerd, later door beide. Zodra de jongen wat groter zijn komen zij in de opening van de nestpijp zitten. Koloniegenoten helpen soms bij voeding (Storsberg 1968).

Met name bij oudere broedlokaties zijn niet altijd alle nestholten bezet. Dat heeft te maken met de drang van deze zwaluwen om nieuwe nestpijpen te graven. Vooral holenbroeders hebben doorgaans een tekort aan geschikte broedplaatsen. Daarom is de Oeverzwaluw tevens te beschouwen als leverancier van nestgelegenheden voor andere soorten. Het broeden van Spreeuw (*Sturnus vulgaris*), Huismus (*Passer domesticus*), Ringmus (*Passer montanus*), Winterkoning (*Troglodytes troglodytes*), IJsvogel (*Alcedo atthis*), Witte Kwikstaart (*Motacilla alba*), Gekraagde Roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*), Bijeneter (*Merops apiaster*) in Zuid-Europa zeer regelmatig, in Nederland te Haalen één maal in 1964, Zwarte Roodstaart (*Phoenicurus ochruros*), Kauw (*Corvus monedula*) en Holenduif (*Columba oenas*) in nestholten van de Oeverzwaluw is bekend (Verheijen 1950, Wieringa 1985a, schriftelijke mededeling C.J. Heij 1986, eigen waarnemingen J.-W.H. & P.M.).

Gezien de omvang van het verspreidingsgebied zou de lijst van anderssoortige koloniegenoten wel eens erg lang kunnen zijn. Deze hoeft bovendien zeker niet beperkt te zijn tot de vogels alleen (hommels, wespen, wilde bijen en muizen).

Mensafhankelijk

De Boerenzwaluw (*Hirundo rustica*) is voor zijn nestplaatskeuze reeds lang van de mens afhankelijk. Voor het behoud van de Huiszwaluw (*Delichon urbica*) wordt van de mens in toenemende mate zorg verlangd (Maréchal & Veenhuizen 1986). In het geval van de Oeverzwaluw wordt het steeds meer duidelijk dat ook hier de mens voorwaarden moet scheppen die instandhouden van levensruimte voor de soort kunnen garanderen.

De oude natuurlijke broedbiotopen, bestaande uit steile beek-, rivier- en meeroevers, zijn grotendeels verdwenen. Wanneer de moeite wordt genomen om recente regionale avifau-

na's en rapporten door te nemen, dan blijkt de afhankelijkheid van kunstmatige broedbiotopen voor de meeste Oeverzwaluwen een feit te zijn.

Eigenlijk werd het verdwijnen van de natuurlijke broedlokaties min of meer gecompenseerd door de kunstmatige structuren. Dit geldt zeker voor het grote-rivierengebied (Stichting Vogelwerkgroep Grote Rivieren 1979). Het idee dat de compensaties van alerhande werken van de mens als nestgelegenheid voor Oeverzwaluwen voldoende is om het bestand niet in gevaar te brengen (Alynn et al 1971) is inmiddels achterhaald. Het heeft eigenlijk té lang geduurd voordat werd beseft dat dit eigenlijk een verkeerde ontwikkeling is (geweest). Zeker, ook natuurlijke broedlokaties zullen eveneens geen al te lang leven zijn beschoren. De ontwikkeling in de richting van het gebruikmaken van tijdelijke kunstmatige wallen heeft de Oeverzwaluw wel erg afhankelijk gemaakt van de 'grillen' van de mens.

Een zinvolle uitweg is waarschijnlijk het oprichten van meer definitieve kunstmatige oeverwanden die worden beheerd en gecontroleerd, met als hoofddoel, huisvesting van een kolonie Oeverzwaluwen. Een dergelijke inrichting behoort een reservaatfunctie te hebben en moet worden beschouwd als een - eigentijds - klein-landschapselement!

In de zin van natuurbeschermingseducatie zijn daarin waardevolle aspecten te exploiteren, terwijl ook beter wetenschappelijk onderzoek mogelijk wordt.

Oud gebruik

Het maken van kunstmatige nesten voor de Kotzwaluw is in het buitenland eigenlijk niets nieuws (Wieringa 1985). In Nederland vertelt Zwart (1922) reeds: '*Men kan de Oeverzwaluwen lokken door horizontale pijpen in de steilten te boren. Dat gaat heel geschikt met een dikken wandelstok. Toen ik in een steilen beekoevers op die wijze een tiental gaten had geboord, vond ik er een week daarna een vijftal al bewoond*'. In 1947 werd voorgesteld om de achteruitgang van Oeverzwaluwen in het Amsterdamse Bos tot staan te brengen '*door het inrichten van een voor hen geschikte steile oeverwand*' (De Jonge 1947).

Artificiële biotoop heel gewoon

Van Oeverzwaluwen is het bekend dat zij uit eigen beweging artificiële broedlokaties opzoeken. In de omgeving van Londen werd door deze Aardzwaluw aan het begin van de eeuwwisseling gebruikgemaakt van drainagepijpen in spoorwegtaluds. In 1929 in de drainagebuizen van een waterzuivering en in

soortgelijke pijpen van een betonwand langs een kanaal (Homes et al 1957).

Hartmann (1969) meldt het broeden in waterafvoeren van stenen muren, in buizen in betonnen wanden en in gaten van een stalen beschoeiingswand. Ook Goodfellow (1978) zag hen in drainagepijpen in een muur welke een van de oevers van een rivier vormde.

Voor Nederland zijn wat dat betreft onder andere spoorwegemplacements, oude forten, dijken en in mergel genoemd (Thijssse 1938, Zweeres & Stuurman 1945). Haverschmidt meldt het broeden tussen planken bekistingen onder bruggetjes over sloten (in Alleijn et al 1971). In Groningen wordt gebroed tussen basaltkeien. Elders wordt ook het broeden in zandsteen (Goodfellow 1978), in kalksteengroeven en gaten in bakstenen van een station genoemd (Homes et al 1957). Kortom, iedere streek heeft wel zijn eigen opvallende plaatsen waar deze zwaluwen tot broeden komen of zijn gekomen.

Uit het voorgaande, beperkte, overzicht is op te maken dat de Oeverzwaluwen uit eigen beweging kennelijk graag gebruik maken van zeer kunstmatige en verharde nestlokaties. Homes et al (1957) stelde dat het voor deze vogels kennelijk gemakkelijker en veilige nestlokaties zijn waarvan het aantal pijpen (case quo nestingen) de limiterende factor is voor de populatie-omvang.

Het aannemen van kunstwanden

Oeverzwaluwen accepteren speciaal voor hen gemaakte kunstwanden goed (Axell & Hosking 1977, Rijksinstituut voor Natuurbeheer 1983, Wieringa 1985, Glas 1987).

Het succes hangt vooral af van de ontdekking van de wand door deze zwaluwen. De geschiktheid van de lokatie speelt daarbij een belangrijke rol met name de wandstructuur en de voorwaarde van het bestaan van voldoende open ruimten voor de wand. Van deze soort is ook de volksnaam Waterzwaluw bekend. Veel natuurlijke lokaties liggen aan of bij het water. Hierdoor is gewoonlijk een vrije invlucht mogelijk. Het in kolonieverband broeden biedt de zwaluwen de gelegenheid om gelokaliseerd voedsel te exploiteren en om gezamenlijk te foerageren (Lack 1968). De beste kansen op ontdekking door de vogels is de creatie van de nieuwe wal in de nabijheid van een bestaande kolonie. Met name als deze op het punt staat te verdwijnen. Er wordt aanbevolen om een kunstwand, van bij voorkeur oorspronkelijke bodem, zo steil mogelijk te maken. Minstens tien meter lang en anderhalve meter hoog. De voorkeursaanzichtligging zou west-zuid moeten zijn voor zandwanden en oost-zuid voor kleiige wan-

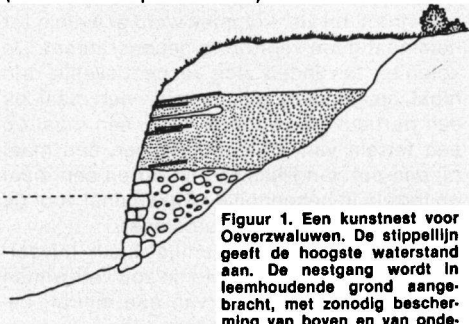
den. Het overhellen van de bovenrand geeft extra risico's met name vroegtijdige instorting van de wand. Daarmee kunnen broedsels verloren gaan! De vogels kunnen worden aangemoedigd door met een grondboor enkele horizontale gaten te boren (Rijksinstituut voor Natuurbeheer 1983).

Een kunstwand langs water kan bestaan uit een versteviging tot enkele tientallen centimeters boven de hoogste waterstand. Daarboven wordt een dikke laag leemhoudende grond aangebracht waarop eventueel een laag van het bodemtype dat in de omgeving voorkomt (zie figuur 1. (Taapken 1979). De natuurlijke begroeiing, die eventueel kan worden ingeplant, doet de wal in de omgeving opgaan. In risicosituaties kan de bovenlaag, bij veel regenval, worden afgedekt (Wieringa in Glas 1987).

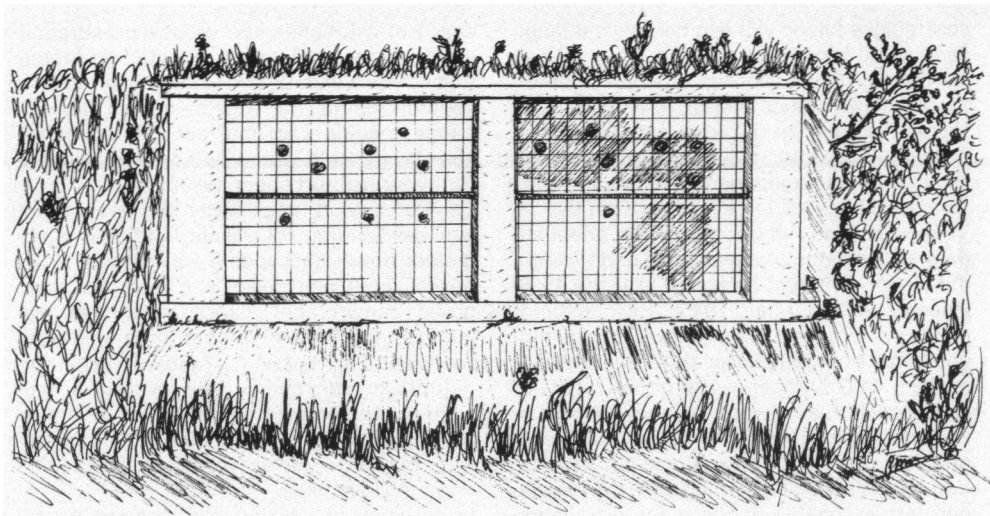
In de leem- of kleilaag kan met een grondboor wat gaten worden aangebracht. De voorgeboorde gaten moeten worden leeggehaald en het is goed deze vol te stoppen met zand. De Zandzwaluwen graven het zand er weer uit en verbeteren hun eigen nestomgeving. Daarnaast kan gebruik worden gemaakt van aardewerkpijpen.

In weer andere situaties zou met behulp van een framework een bestaande afkalving kunnen worden gerestaureerd of verstevigd. Te denken is daarbij aan het plaatsen van betonnen of gemetselde muurtjes waartussen tegen de wand een versteviging is aangebracht met betonijzere vlechtwerk en/of geplastificeerd gaas van voldoende diameter (een van de opstellers (J.G.) heeft in Assen gezien dat er gaas van te kleine diameter was gebruikt). Om het 'uit de toon vallen' met de omgeving tegen te gaan is het gewenst om de materialen van een neutrale verkleur te voorzien (zie figuur 2).

Een kunstwand is het meest succesvol bij Oeverzwaluwen als met name de steile kant een zekere ouderdom heeft en is ingeklonken (Dries & Marquenie 1984).

Figuur 1. Een kunstnest voor Oeverzwaluwen. De stippellijn geeft de hoogste waterstand aan. De nestgang wordt in leemhoudende grond aangebracht, met zonodig bescherming van boven en van onderen tegen instorting. Naar Taapken 1979.

Figuur 2. Gemetselde kunstwand met betonlizer .egc Nadere toelichting zie tekst.

Ervaringen uit twee afzonderlijke projecten

Ervaringen in Groningen

Om de Oeverzwaluw als broedvogel te behouden moet er meer gebeuren dan alleen maar inventariseren.

Als basismateriaal is de soortbeschrijving uit de 'Avifauna van Groningen' (Boekema et al 1983) genomen. Aanvullende gegevens kwamen van H.N. Leys (Rijksinstituut voor Natuurbeheer). Nadat alle bestaande en oude lokaties op een kaart waren ingetekend, werd de provincie in zeven stukken opgedeeld.

Voor ieder vak waren er één of meer vrijwilligers beschikbaar. Belangrijk was te weten hoe van iedere kolonie het broedseizoen zou verlopen, waren er verstoringen, zouden de vogels er nog lang gebruik van kunnen maken, wie was de eigenaar/gebruiker, enzovoort.

In 1985 waren er tien bewoonde kolonies, met 264 bewoonde nesten, waarbij de kolonie in de Lauwersmeer met 141 broedparen verreweg de grootste was.

Bij zes van de tien kolonies was de verstoring zeer groot, bij vier kolonies werd er weinig tot helemaal geen verstoring geconstateerd. De kolonies bevonden zich respectievelijk drie maal op gemeentelijk terrein, vier maal bij een particuliere zandafgraving, één maal op een terrein van Staatsbosbeheer, één maal bij een put van Rijkswaterstaat en één maal op terrein in beheer bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (Lauwersmeer).

Uit een opgestelde vragenlijst bleek bijvoorbeeld dat de grootste kolonie zou verdwijnen vanwege het realiseren van een militair oefenterrein. Bij geen vervangende nestgelegenheid zou dat het aantal broedende Oever-

zwaluwen voor Groningen met vijftig procent doen afnemen!

Voor het seizoen 1986 werd een plan gemaakt. Bij kolonies die erg werden verstoord zou een raster moeten worden geplaatst, sommige nestwanden hadden een grote opknapbeurt nodig, voorlichtingsborden werden geplaatst en voor de kolonie van het Lauwersmeergebied werd voor vervangende nestgelegenheid gepleit. De voorlichtingsborden konden dank zij provinciale subsidie worden verkregen.

Bij particuliere eigenaren werd de minste medewerking verkregen, bij alle andere eigenaren was de medewerking goed tot voortreffelijk.

Omdat de eerst genoemde activiteiten voor zichzelf spreken wordt hier ingegaan op de aanleg van de nieuwe wanden in het Lauwersmeer.

Door gebruik te maken van een graafmachine werden er twee nieuwe wanden gecreëerd. De één langs een soort vijver en de andere langs een sloot, de afmetingen zijn respectievelijk 50 m x 1.50 m en 40 m x 1.40 m.

Op 30 april waren de eerste Oeverzwaluwen aanwezig en op 23 mei hadden reeds negentig paren een nest gegraven in de wand langs de sloot. Op 10 juni was deze kolonie uitgegroeid tot 150 bewoonde nestpijpen!

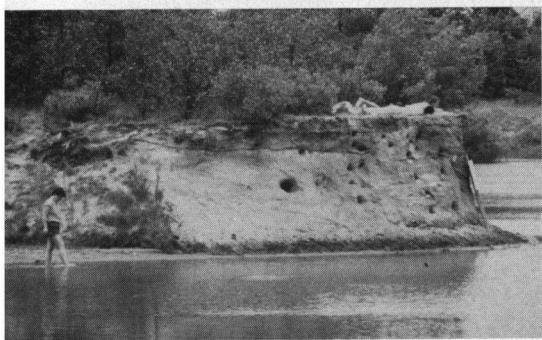
De steilwand was met een graafmachine goed afgewerkt, alleen de bovenrand helde hier en daar iets over. Om instorting te voorkomen hebben wij met een paar mensen de rand bijgestoken.

De wand langs de vijver was op 10 juni gedeeltelijk ingestort. Hierbij zijn ongeveer tien nesten met eieren verloren gegaan. De instorting is vermoedelijk het gevolg geweest van

Kunststof bord gefinancierd door de Provincie Groningen (acht stuks), 1986.

Foto's naar dia's van Jan Glas.

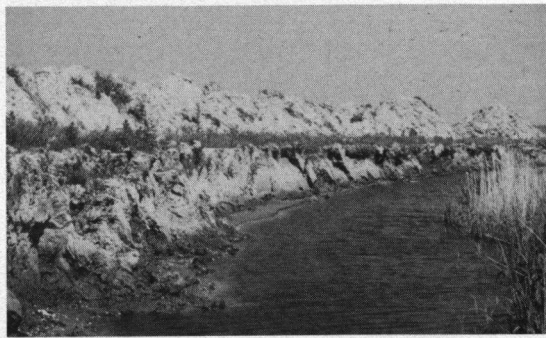
Verstoring door recreanten, Beersterplas 1986.

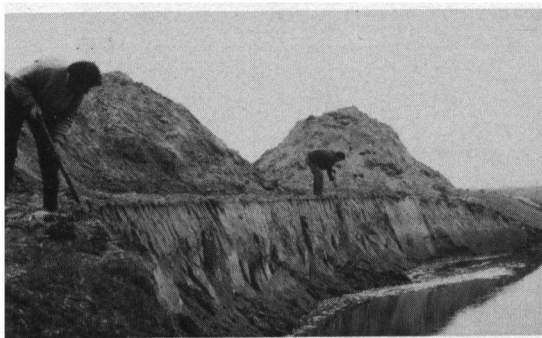
Door Rijkswaterstaat aangebrachte afrastering, Harkstede, 1981.

Verstoring door hengelaars, Harkstede, 1980.

De ingestorte oeverwaluwand in het Lauwersmeergebied, 1986.

De nieuwe oeverwaluwand in het Lauwersmeergebied wordt hier met de schop bijgewerkt, 1986.

Het resultaat van de arbeid aan de oeverwaluwand in het Lauwersmeergebied eind juni 1986 (150 broedparen).

Voerende Oeverzwaluw.

Foto: Rolf Siebrasse.

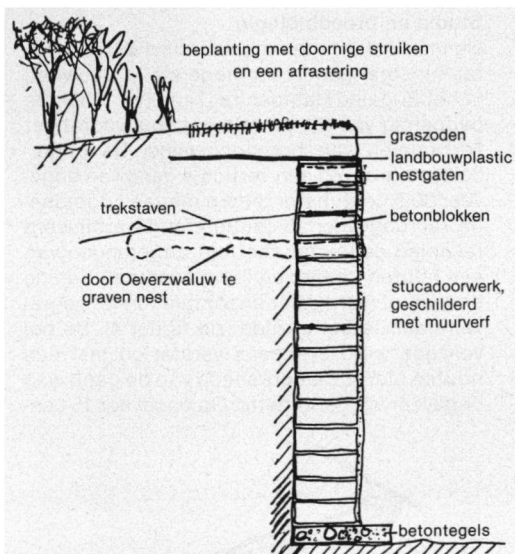
sterk wisselende waterstanden aan de voet, daarbij was de bovenrand niet bijgewerkt.

De gedupeerde Oeverzwaluwen hebben zich verplaatst naar een zanddepot in het militaire terrein (45 en 7 nesten).

Van de 150 broedparen langs de sloot heeft

zich tijdens de bouwvakvakantie, voor het tweede broedsel, een gedeelte afgescheiden. Deze vogels vestigden zich in de oude broedlokatie van 1985.

Deze oude lokatie was voor het broedseizoen ongeschikt gemaakt en bevindt zich op drie-

Figuur 3. Doorsnede van de oeverwaluwalenwand bij 'Het Hemelrijk' (bron: Hermans 1985).

honderd meter van de nieuwe wand. Door werkzaamheden was de oude wand echter weer voor de vogels geschikt geworden. Op 9 augustus zaten in 65 hollen jonge vogels. De gezamenlijke inspanning resulteerde in 1986 in meer dan 550 paren Oeverwaluwalen, zodat Groningen één van de beste oeverwaluwalenprovincies mag worden genoemd. Voor het broedseizoen 1987 zijn onder andere door Staatsbosbeheer en het Groninger

Landschap nog enkele nieuwe nestwanden gemaakt.

Ervaringen in Noord-Brabant
In West-Duitsland was de Oeverwaluwalen in 1983 'Vogel van het Jaar'. Dat was voor de Vogelwacht Uden aanleiding om ook actie te gaan ondernemen. De toenmalige zandafgraving 'Het Hemelrijk' was reeds geruime tijd in trek bij deze vogels. Door zandwinning ontstonden er tijdelijke steile wanden die druk door de Oeverwaluwalen werden bezocht. In 1982 broedden er 141 paren. In 1986 werd de afgraving aan de gemeente Uden opgeleverd. De ontstane plas zou worden geprivatiseerd en daarin paste geen oeverwaluwalenwand. De huidige eigenaar deelt de ideeën van de Vogelwacht waardoor kon worden gedacht aan en begonnen worden met de ontwikkeling van een meer permanente huisvesting. Uit de opgedane ervaringen was het reeds duidelijk geworden, dat een natuurlijke wand niet lang meeding en na twee á drie jaren in een talud veranderde. Vandaar het idee om een 'betonnen wand' in te richten. Opbouw wand (zie figuur 3).

- 1) De oorspronkelijke wand werd voldoende steil afgegraven.
- 2) In tegenstelling tot wat bijvoorbeeld in Duitsland en Zwitserland is gemaakt, hebben wij de wand niet gestort maar gemetseld met holle betonblokken (zie foto van de bouw). Aan de voet van de wand werden, als funde-

De oeverwaluwalenwand bij 'Het Hemelrijk' in aanbouw, februari 1986.

Foto: Vogelwacht Uden en Omstreken.

ring, een rij betontegels gelegd. Hierop werd gemetseld.

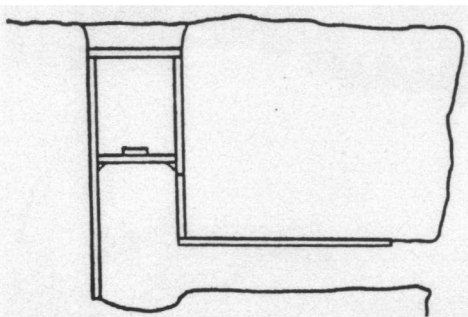
3) Om te voorkomen dat de er achterliggende grond de wand wegdukt werden er ijzeren trekstaven naar achteren gegraven.

4) In de bovenste zestig centimeter werden plastic pijpen van tien centimeter doorsnede ingemetseld. Deze zijn na de verharding van de cement eruit getrokken (ongeveer zes pijpen per m²-wand). De wand is ongeveer vijftig meter lang en er zitten in totaal driehonderd broedholen in. De plastic pijpen zijn van te voren met betonolie ingesmeerd, zodat deze gemakkelijk uit de wand zijn te trekken. Het geheel is in een gele zandkleur geschilderd om het bouwsel een natuurlijk aanzien te geven.

5) De bovenzijde van de wand is afgedekt met landbouwplastic (circa twee meter breed). Hierdoor neemt het zand niet te veel vocht op zodat bij vorst de wand niet wordt stukgedrukt. Op het plastic zijn graszoden aangebracht. De verdere bovenkant is ingeplant met doornstruiken. Hierdoor wordt verstoring van de Oeverzwaluwen op een 'vriendelijke' manier voorkomen.

'Het Hemelrijk' is een recreatiegebied, dus recreanten (en ook de vogelwachtleden) willen toch wat zien. Vandaar dat vlak voor de wand een schuilhut is geplaatst, vanwaar de waarnemers een schitterend uitzicht over de wand hebben (zie foto).

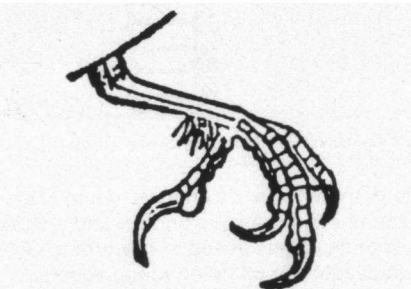
In 1986 is deze wal maar liefst door 21 broedparen bezocht. Deze brachten tezamen zestig jongen groot. In het najaar zijn de oude nesten uit de holen verwijderd. De winter zorgde ervoor dat eventuele achterblijvende parasieten doodvroren. In het voorjaar van 1987 zijn alle bewoonde holen weer met zand dichtgestopt. Inmiddels zijn de eerste zwaluwen weer bezig om te nestelen. Op 15 april arriveerden de eerste vogels. In 1986 was de eerste aankomstdatum 10 mei! In 1987 waren er meer dan dertig bewoonde holen.

Figuur 4. Doorsnede van een kunsthol voor Oeverzwaluwen zoals die gemaakt is door Henson & Johnston. Dit model is bedoeld voor onderzoek. Zie tekst.

Studie en broedbiologie

Henson & Johnston maakten in 1953 een vijftal kunstgangen in een hoge steile rotswand in het Engelse Hampshire (Taapken 1958). De bedoeling van dit experiment was vooral het verzamelen van broedgegevens. De onderzoekers groeven een verticale gang van ongeveer 30,5 centimeter diepte met een doorsnede van ongeveer 15 centimeter. Daarbij werd rekening gehouden met het aanbrengen van een houten omlijsting in het vierkant. Van de bodem uit werd een horizontale tunnel gegraven naar de buitenzijde (zie figuur 4). De bovenzijde werd eveneens verstevigd met een houten plank. De doorsnede van de gang was ongeveer vijf centimeter. Op ongeveer 15 cen-

Poot van een Oeverzwaluw. Het is niet ontwikkeld tot een speciaal graaforgaan. Door sommigen wordt het voorkomen van weinig veertjes aan de poot toch gezien als een vorm van aanpassing.

timeter lengte boven de nestlokatie werd in de observatiepijp een deksel geplaatst. Een tweede deksel hogerop werd afgedekt met een graszode. Op die manier was het verzamelen van gegevens over de broedbiologie mogelijk geworden. Zoals gezegd geven, zeker bepaalde typen, kunstwanden mogelijkheden voor verder onderzoek aan Oeverzwaluwen. De eerder genoemde observatiehut bij 'Het Hemelrijk' is zo'n voorbeeld!

Andere acties

Het glad afwerken van kunstwerken is dikwijls ingegeven door de wens om onderhoud zo economisch verantwoord mogelijk te maken. Dit wordt (soms) aangegeven in het bestemmingsplan. Dit is echter niet altijd en overal nodig of wenselijk. Het is daarom de moeite waard om bestemmingsplannen te bestuderen en hierover met desbetreffende diensten contact te leggen.

Bij het verzetten van grond kunnen uitvoerders en/of opdrachtgevers gevoelig zijn voor het vogelbeschermingsargument. Het probleem is dikwijls dat de verantwoordelijke mensen te laat worden ingelicht en daarmee hun bedrijfsplanning in de war raakt. Onderneem dus vroegtijdig actie en zorg dat er vol-

doende steile wand tijdens het broedseizoen blijft (Wieringa 1985 a & b).

Wanneer met een afgraving wordt gestart neem dan contact op met de desbetreffende gemeente. Het doel moet zijn om bij oplevering (al duurt dat dan nog jaren) een reservaat voor Oeverzwaluwen (en andere vogels) gepland te krijgen.

Breng de problematiek in zijn algemeenheid onder de aandacht van regionale natuurbeschermingsorganisaties, zodat ook zij attent worden op onnodige verstoringen en zodoende het initiatief door meerderen wordt gedragen.

Recreatie/baldadigheid

Ook vroeger gebeurde het dat kinderen met stokken probeerden de nesten uit te halen of daarmee wilden onderzoeken wat er in de holen eigenlijk aan de hand is. Deze 'baldadigheid' speelt ook in onze tijd.

Recreanten verstoren sinds oudsher regelmatig kolonies, omdat de lokatie, dikwijls aan water, wordt uitgezocht om zich te ontspannen (Dingeldein 1941). Regionaal gebeurt dit steeds meer met name als gevolg

van het surfen en de recreatie in het algemeen. Van oudsher zijn er echter ook mensen die bezorgd zijn over het wel en wee van de Oeverzwaluwen en bereid zijn om hen actief te beschermen (Van den Brande 1939). Neem de moeite om de bewoners uit de omgeving in te lichten, zodat mogelijk ook zij op gaan letten. Probeer deze belangstelling 'uit te buiten' door het project in te passen in een milieueducatieproject.

Probeer de lokatie tot (tijdelijk) natuurbeschermingsgebied of reservaat bestemd te krijgen.

De combinatie van recreatie en educatie kan wellicht ook hier en daar in stedelijk gebied worden bereikt door het inrichten van een wand op eilandjes in parkvijvers en dergelijke.

Naast het lezen van dit themanummer over de Oeverzwaluw en dit artikel is het naslaan van 'Beheersadviezen voor de Oeverzwaluw' van Jaap Wieringa voor mensen die een en ander willen ondernemen aan te bevelen. Het is te bestellen bij de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.

■ Jan Glas, Kappershutteweg 11, 9627 TD Hellum, Jan-Willem Hermans, Beukenlaan 22, 5409 AS Odiliapeel & Pierre Maréchal, postbus 1187, 5602 BD Eindhoven.

Noot: belangstellenden kunnen inlichtingen verkrijgen of een begeleid bezoek afleggen door contacten op te nemen met de Vogelwacht Uden (J.-W. Hermans).

LITTERATUUR:

- Alleijn, W.F. (1971): Avifauna van Midden-Nederland. Assen.
- Axell, H. & E. Hosking (1977): Minsmere. Portrait of a bird reserve. London.
- Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Huischer (1983): De vogels in de provincie Groningen. Groningen.
- Braaksma, S.J., Knippenberg, W.H. Th & V. Langenhoff (1956): Enige broedvogels in Noord-Brabant: Oeverzwaluw, *Riparia r. riparia* (L.) en de Nachtzwaluw, (*Caprimulgus e. europaeus* L. *Limosa* 29: 95-99.
- Braks, G.J.M. (1985): Nationale lijst van met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende vogelsoorten. Staatscourant, 10-12-1985.
- Brande, J. van den (1939): Oeverzwaluw *Riparia r. riparia* (L.) De Zwerver 5 (11): 304.
- Dingeldein, W.H. (1941): In het Lutterzand. In Weer en Wind 5 (9) : 257-263.
- Dries, H.J. & J.G.M. Marquenie (1984): Oeverzwaluwinventarisatie 1982-1983. Mededeling no. 29 Vogelwerkgroep KNNV-afdeling Voorne.
- Glas, J. (1987): Oeverzwaluwen in de provincie Groningen. Hellum.
- Goodfellow, P. (1978): Bouwvormen bij vogels. Amsterdam.
- Hartmann, J. (1969): Uferschwalbe (*Riparia riparia*). In Peitzmeier, J. (Ed.). Avifauna von Westfalen. München.
- Hermans, J.W. (1985): Oeverzwaluwenwand Hemelrijk. De Slechtvalk 5 (3) : 7-13.
- Homes, R.C. et al (1957): The birds of the London area since 1900. London.
- Jonge, J. de et al (1947): Het Amsterdamse Bos. Van cultuursteppe tot bospark. Amsterdam.
- Lack, D. (1968): Ecological adaptations for breeding in birds. London.
- Maréchal, P.L.Th.A. & W. Veenhuizen (1986): Overwegingen en praktische wenken bij de hulp aan Huiszwaluwen. Het Vogeljaar 34 (4&5): 209-213.
- Rijksinstituut voor Natuurbeheer (1983): Natuurbeheer in Nederland. Dieren. Wageningen.
- Stichting Vogelwerkgroep Grote Rivieren (1979): Vogels van de Grote Rivieren. Utrecht/Antwerpen.
- Storsberg, K. (1968): Sie brüten in Metertiefen Gruben. Beobachtungen in einer Uferschwalbenkolonie. Vogelkosmos 5 (9) : 308-310.
- Taapken, J. (1958): Kunstholten voor Oeverzwaluwen, tapuiten, IJsvogels en Gierzwaluwen. Het Vogeljaar 6 (1) : 3-5.
- Taapken, J. (1979): Elseviers Vogelvadecum. Amsterdam/Brussel.
- Thijssen, J.P. (1938): Het Vogeljaar (Bij Huis en Hof). Laren.
- Verheljen, R. (1950): De duiven en de hoenders alsook snorvogels en de zitvoetigen van België. Brussel.
- Wieringa, J. (1985a): Beheersadviezen voor de Oeverzwaluw. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels. Zeist.
- Wieringa, J. (1985b): De Oeverzwaluw. Vogels 5 (27) : 101-102.
- Zwart, K. (1922): Zomerweelde en dorre dagen. Zutphen.
- Zweeres, K. & R. Stuurman (1945): Vogel, wie ben je? Amsterdam.